

AZERBAJYCAN'IN DENGE SİYASETİ

Sinem Karadağ



INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Karadağ, Sinem. "Azerbaycan'ın Denge Siyaseti", İNSAMER, 17.06.2019.

 Analiz

Sovyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla 1990'lı yıllarda Avrasya coğrafyasında güç boşluğu ortaya çıkmış ve bölgenin kaynaklarından faydalanmak isteyen Batı, söz konusu güç boşluğunu doldurmak için bağımsızlığını kazanan bu yeni devletlere yönelik politikalar geliştirmeye başlamıştır. Azerbaycan'ın onu eşsiz kılan coğrafi konumu ve Güney Kafkasya'nın doğal kaynaklar bakımından en zengin ülkesi oluşu da bu dönemde ABD'nin ve Batı'nın dikkatini Azerbaycan'a yönlendirmesinde belirleyici faktör olmuştur. Nitekim ülkenin sahip olduğu bu özellikleri, 1991 yılına kadar bu bölgeyi doğrudan yöneten Rusya ile bölgenin kaynaklarından faydalanmak isteyen Batı dünyasını karşı karşıya getirmiştir. Azerbaycan ise stratejik çıkarları olduğu Rusya ve Batı ile ilişkilerinde büyük bir denge arayışına girişmiştir.

Dönemin SSCB lideri M. Gorbaçov tarafından başlatılan *Glastnost* (açıklık) ve *Perestroika* (yeniden yapılanma) politikaları, reform olmaktan çıkıp SSCB'nin dağılma sürecine dönüşünce, birçok bölge ülkesiyle birlikte Azerbaycan da Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bölge ülkeleriyle ilişkilerini eskisi gibi sürdüremeyeceğini anlayan Rusya Federasyonu, Avrasya coğrafyasındaki güç boşluğunu ABD ve Batı'nın doldurmasından endişe ettiğinden Azerbaycan dâhil, bağımsızlığını kazanan Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine yönelik "Yakın Çevre" (*nearabroad*) doktrinini geliştirmiştir. 1993 yılında ortaya konan bu anlayışa göre, eski Sovyet coğrafyası, ekonomi ve güvenlik açılarından yaşamsal çıkar alanı ilan edilerek yeni dönemde bu coğrafyanın yeni ülkeleriyle özellikli ilişkiler geliştirilmesi hedeflenmiştir.¹



INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Bağımsız Azerbaycan'ın ilk cumhurbaşkanı Ayaz Mutellibov döneminde Azerbaycan-Rusya ilişkileri önemli ölçüde Rusya lehine unsurlar barındırmaya devam ederken Ebulfeyz Elçibey döneminde iki ülke ilişkileri giderek zayıflamış ve Bakü yönetimi, Batı ile ilişkilere ağırlık veren yeni bir denge arayışına girişmiştir. 1993-2003 yılları arasında iktidarda olan Haydar Aliyev de benzer bir denge arayışı yürütmüş, bu çerçevede bir yandan Rusya ile ilişkileri sağlam tutmaya çalışırken bir yandan da Batı dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir.

2003 yılında iktidara gelen İlham Aliyev döneminde daha aktif bir dış politika benimseyen Azerbaycan, Rusya-ABD ilişkilerinde denge siyasetini dış politikasının merkezine koymuştur. Bu dönemde Rusya, Azerbaycan ile süregelen diplomatik ilişkilerini geliştirirken ABD, Kafkasya bölgesinde etkinliğini artırmak için “demokrasini inşası” ve “serbest piyasa ekonomisine geçiş” konusunda destek olma söylemiyle Azerbaycan'la ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir.

Aynı dönemde Rusya'da iktidar değişmiş ve Azerbaycan'ın Batı'ya kaymasından endişelenen yeni başkan Vlademir Putin, Bakü yönetimi ile yakınlaşma siyasetine yönelmiştir. Bu dönemde Azerbaycan'ı Rusya için cazip kılan jeopolitik nedenler arasında şu başlıklar öne çıkmaktadır: 1) Azerbaycan'ı etki alanında tutarak Yakın Doğu'ya ve Ortadoğu'ya Rusya'nın etkisini yayma imkânı elde etme, 2) Azerbaycan'ı kendisine yakın tutarak stratejik hava kuvvetleri için ileri üs olarak yararlanma imkânı bulma, 3) Azerbaycan'ın zengin doğal kaynakları konusunda yapılacak iş birliği sayesinde Rusya'nın küresel gücünü artırma, 4) Azerbaycan'da etki alanını genişleterek Türkiye'nin ve ABD'nin Orta Asya, Kuzey Kafkasya ve Volga Nehri Havzası'na yayılmasını engelleme.²

Bunlara karşın Azerbaycan'ı ABD için önemli kılan etkenlerin bir bölümü de tıpkı Rusya'nın gerekçelerine benzemektedir: 1) Bölge coğrafyasında Rusya'ya karşı stratejik bir konum elde etme konusunda Azerbaycan'la iş

birliği yapma, 2) Azerbaycan'da yoğunlaşmış enerji kaynakları konusunda avantaj elde etme, 3) Avrasya'daki güç mücadelesinde Rusya'ya karşı Azerbaycan'ı yanına alma ve Orta Asya'ya açılımda sıçrama tahtası olarak kullanma, 4) İran'a karşı kuzeyden kuşatma siyaseti.³

ABD ve Rusya'nın bu gerekçelerinin yanı sıra Azerbaycan açısından da hem tarihî bağları olduğu Rusya ile hem de ABD ve Batı ile olan ilişkilerini dengede tutma isteğinin belli sebepleri vardır. Bunlar arasında en öncelikli sebeplerden biri Ermenistan ile bir türlü çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunudur. Bu sorun, Azerbaycan'ın gerek Rusya gerekse ABD-Batı kurumlarıyla ve ayrıca Türkiye ve İran ile ilişkilerini geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Rusya'nın Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan yanlısı tutumuna karşın Azerbaycan, ABD ve Batı ile ilişkilerini geliştirerek sorunun çözümü için destek aramaktadır. Ancak ABD'de ciddi bir Ermeni lobisi olduğu hesaba katıldığında, Dağlık Karabağ sorununda ABD'nin barış için etkin olamayacağı kesindir.

Azerbaycan açısından en güncel konulardan bir diğeri de kuşkusuz, sahip olduğu enerji kaynaklarının uluslararası pazarlarda satışı ve bu pazarlara ulaştırılması konusudur. Enerji hatlarının güvenliğini içeren bu husus, Rusya ve ABD arasındaki denge siyasetinin en hassas unsurudur. 1990'lı yılların çalkantılı siyasi koşullarında, Azeri petrolünün uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda onlarca proje tartışılmış ve bu mesele çeşitli spekülasyonlara konu olmuştur. Bakü yönetimi bu konuda Rusya ve ABD arasındaki dengeyi korumak adına bir yandan Rusya'dan geçen Bakü-Novorossiysk boru hattı ile petrol ihracatını sürdürürken bir yandan da ABD'nin desteklediği Türkiye'den geçen Bakü-Ceyhan hattını inşa etmiştir. Böylece, bölgesel gerilim faktörü durumundaki enerji kaynakları, Bakü yönetiminin denge siyaseti sayesinde önemli bir iş birliği alanına dönüşmüştür.

Azerbaycan'ın denge arayışında en kritik müttefiklerinden biri olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır. 1991-1993 döneminde Türkiye,

yeni bağımsız olan Türk devletlerini tanıyan ilk ülke olarak bölgede model ve lider olma çabaları sergilemiş ve bölgedeki Rus etkisini kırmaya yönelik aktif bir politika izlemiştir.⁴ Buna karşın Azerbaycan açısından Türkiye ile kurulan ilişkilerin önemi, Türkiye'nin sadece ortak tarihi paylaştığı bir ülke olması ötesinde, ABD ve Batı ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesinde Türkiye'nin üstlendiği aracı rolden kaynaklanmaktadır. Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarının boru hattı projeleri ile Türkiye üzerinden Batı'ya ulaştırılması her ne kadar Rusya'yı rahatsız etse de bu projeler Azerbaycan'ın Batı dünyası ile ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Nitekim hem Dağlık Karabağ politikasında önemli bir destekçisi olan Türkiye'nin bu sorunun çözümünde etkin rol üstlenmesi hem de iki ülke arasında gelişen ekonomik faaliyetler ve enerji anlaşmaları, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini her iki taraf için de zaruri kılmaktadır. Dolayısıyla

Türkiye'nin hem çözülemeyen Ermenistan-Azerbaycan sorununda üstlendiği rol hem de Doğu-Batı enerji koridorundaki stratejik konumu nedeniyle Azerbaycan'ın Rusya ve ABD arasında izlediği denge siyasetinde kritik etkisi devam etmektedir.

Azerbaycan, sahip olduğu jeopolitik konumu ve zengin enerji kaynakları sebebiyle Avrasya coğrafyasındaki etkinliğini arttırmak isteyen Rusya, ABD, Türkiye ve İran gibi ülkeler için stratejik öneme sahip bir ülkedir. Dolayısıyla Azerbaycan'ın bu stratejik konumunu etkili bir şekilde kullanabilmesi ve Dağlık Karabağ sorunun çözülebilmesi için hem Rusya, ABD, Avrupa Birliği gibi güçlerin desteğini alması hem de Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerle ilişkilerini yapıcı bir şekilde sürdürebilmesi gerekmektedir. Bu ise izlediği denge siyasetini etkin bir dış politika aracı olarak kullanmasına bağlıdır.

Sonnotlar

- ¹ Mehmet Seyfettin Erol, Amirbek Aidarbek, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya’nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, XIV/1 (Yaz 2014), s. 155-178; Giray Saynur Derman (Aktaran), “Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları”, *Akademik Bakış*, c. 10, S. 19, Kış 2016, s. 288.
- ² Nazim Cefarsoy, “Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)”, *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel*, İlkbahar 2001, c. 7, S. 1, s. 287-288.
- ³ Angeliki Spatharou, “Geopolitics of Caspian Oil: The Role of The Integration of The Caspian Region into World Economy in Maintaining Stability in The Caucasus”, Bülent Gökay (Ed.), *The Politics Of Caspian Oil*, New York: Palgrave, 2001, s. 21.
- ⁴ Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2 1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı 2010, s. 371.

Kaynakça

Aydın, Mustafa. "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2 1980-2001)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı, 2010.

Cefarsoy, Nazim. "Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)", *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel*, c. 7, S. 1, İlkbahar 2001.

Derman, Giray Saynur (Aktaran). "Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları", *Akademik Bakış*, c. 10, S. 19, Kış 2016.

Erol, Mehmet Seyfettin, Amirbek Aidarbek. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*. XIV/1 (Yaz 2014), s. 155-178.

Guliyev, Samir. "Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan – ABD İlişkileri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

Mammadov, Novruz. "About the main directions in the foreign polict of Azerbaijan", Gunduz Sahabanov (Ed.),

Azerbaijan Focus Journal of International Affairs. SAM Strateji Araştırmaları Merkezi, 2010.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1919-1994*, İstanbul: İmge Kitapevi, 18. Baskı.

Spatharou, Angeliki. "Geopolitics of Caspian Oil: The Role of The Integration of The Caspian Region into World Economy in Maintaining Stability in The Caucasus", Bülent Gökay (Ed.), *The Politics Of Caspian Oil*. New York: Palgrave, 2001.

Yapıcı, Merve İrem, "1990'lar Boyunca Türkiye-Rusya İlişkileri: İstikrarsızlık İçinde İstikrar", *Uluslararası Hukuk ve Politika*. c. 10, S. 40, 2014.

Yılmaz, Zafer. "U.S. Foreign Policy towards Azerbaijan: From 'Alliance' to 'Strategic Partnership'", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*. Vol. 11, No. 4, Winter 2012.

"Amerika Azerbaycan İlişkileri", <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2010-03-02-voa33-88922437/881602.html> (22.05.2019).